

SBORNÍK

ČESKOSLOVENSKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI

ROČNÍK 1988 • ČÍSLO 4 • SVAZEK 93

MIROSLAV STRÍDA

GEOGRAFICKÁ REGIONALIZACE NA ÚZEMÍ ČESKOSLOVENSKA

M. Střída: *Geographical Regionalization in Czechoslovakia*. Sborník ČSGS, 93, 4, p. 241—251 (1988). — The paper treats of the main principles of the geographical regionalization. It describes the history of delimiting the physico-geographical and economic-geographical regions, and evaluates the present level of regionalization in Czechoslovakia. It stresses the applicability of geographical regionalization in the problems of the complex development of regions.

Komplexní regionální geografie odráží nejlépe ze všech vědních oborů bezprostřední geografickou realitu světa. Tato všezahrnující, prostorová realita je syntetizující a synchronicky působící ve všech svých zastoupených složkách. Je proto obtížné ji poznávat, definovat i charakterizovat. Chceme-li poznání této reality aktivizovat a specifikovat, je třeba ho omezit na určitý sledovaný prostor, oblast či region. V konkrétních přírodních a kulturních oblastech zkoumá regionální geografie krajinnou sféru jako celek. V osídlené krajině se zabývá prostorovým rozložením jejích přírodních, sociálních a ekonomických složek a studuje vzájemné vztahy a vlivy mezi přírodním a humánním prostředím. Výzkumný proces, který má za účel určitými, adekvátně zvolenými metodami delimitovat v krajinném prostoru jeho části a celky, se nazývá regionalizací, v minulosti ještě někdy i rajonizací.

Geografická regionalizace má objektivní charakter, protože bere v úvahu rozhodující jevy a vztahy uvnitř i vně regionu, ať už komplexním nebo selektivním způsobem. V zájmu sledovaného účelu výzkumné či praktické povahy provádí kvalifikovanou generalizaci, takže je schopna hodnotit význam, polohu a funkce regionu i jeho postavení v regionálním systému. Tím se zásadně liší od subjektivního, náhodného nebo voluntaristického vymezování a uspořádávání prostorových jednotek, s nímž se bohužel dosud v praxi setkáváme. U vědomí úplnosti oblastního systému se však geografická regionalizace nemusí omezovat vždy jen na celý komplex jevů a vztahů v krajině a může se zabývat, a také se zabývá, zkoumáním jednotek oborově dílčích, např. klimatických, hydrografických, geomorfologických ve fyzické geografii, demografických, sídelních, zemědělských, průmyslových, obslužných atd. v socioekonomické geografii.

Výzkum oblastí a geografická regionalizace mají na československém území své tradice, které sahají do poloviny 19. století. Zájem byl zpravidla vyvolán společenskými požadavky, spíše než jenom teoretickými potřebami geografických věd. Efektivní územně administrativní uspořádání, speciální statistické šetření, plánování a řízení národního hospodářství jevílo v minulosti čas od času zájem o objektivizující aplikace výsledků regionalizací. Nejinak je tomu v současné době v souvislosti s přestavbou ekonomického systému a jeho řízení, s odbouráváním nežádoucích resortních přehrad a vytvářením podmínek pro racionální rozvoj oblastí a jejich životního prostředí. Rovněž při hledání větší účinnosti a podstatnějších úspor v územně administrativním řízení státu se stávají znovu aktuální otázky geografické regionalizace, zvláště pak regionalizace komplexní, která by shrnovala určující interakce krajiny a přírodního prostředí, obyvatelstva, osídlení a hospodářství.

Regiony, jejich zkoumání, vymezení, analýza a souborná charakteristika patří už tradičně k nejvladnějším a nepřitažlivějším problémům geografie. Principy a metody regionalizace v kulturní krajině jsou citlivým místem geografické teorie i základem aplikací všude tam, kde roste zájem o racionální, vědeckou organizaci prostoru, ať už nadměrně exponovaného či zaostávajícího, nevhodně a nedokonale využívaného. V tradičně vyspělé československé vědecké soustavě je možno počítat i s jistou permanentní připraveností geografických věd přispívat k řešení aplikovaných regionálních otázek rozvoje oblastí, při zachování a zlepšování jejich prostředí, kdykoli by se to ukázalo potřebné.

Až na výjimky vycházela naše geografie vždy z předpokladu objektivní existence regionů, které pak lze všestranně zkoumat a odborně vymezovat. Metodický přístup geografické regionalizace je v zásadě dvojitý. Oblasti zkoumá buď jako jednotky převážně taxonomické, spíše homogenního typu, zpravidla vymezené podle jednoho nebo několika ne příliš komplikovaných znaků, v čemž spočívá jejich základní analytický a poznávací význam, či jako oblasti převážně komplexní, spíše syntetické a dynamické povahy, se složitou vnitřní strukturou jádrové (nodální) koncentrace a jejího zázemí, které však věrněji odpovídají existující geografické realitě. Taxonomické i komplexní oblasti vytvářejí u nás regionální systémy s jednotkami různého hierarchického řádu po stránce rozsahu, kvality i tomu odpovídajícího různého množství sledovaných ukazatelů.

Vznik regionů v krajině je ve své elementární podobě prostorovým vyjádřením základních rozdílů či rozporů mezi horami a nížinami, mezi místem bydliště a místem pracoviště člověka, mezi městem a venkovem, mezi místem výroby a spotřeby, které se od vzniku zbožní výroby a tržních vztahů v ekonomicky rozvinuté společnosti už nevyskytují na jednom a tomtéž místě. Průmysl, osídlení a služby vytvářejí koncentrace a periférie. Jádra a jejich zázemí spojují mezi sebou dopravní komunikace, dojíždka a jiné svazky. Z územních rozporů tak vznikají opakované až stabilní vztahy, pravidelnosti, které v daných společenských poměrech postupně formují oblasti kolem svých jader v rámci relativních dispozic a limitů plynoucích z přírodních podmínek.

Až na nepoččetné obecné principy, jako je objektivní existence, dynamika, hierarchie a skladebnost oblastí, jejich regionální stejnorodost a specializace, komplexnost struktur a intenzita vnitřních svazků, vyšší než vztahy s okolím, se metody ekonomické regionalizace opírají hlavně o předpoklady, vyplývající z konkrétních poměrů a zvláštností každé země, jmenovitě jde-li o regionalizaci komplexní, schopnou též praktické společenské aplikace.

Regionální metody se týkají především vzájemných působení složek přírodní a lidské sféry. Teoreticky může jít přitom o všechny fyzickogeografické a socioekonomickogeografické složky a vztahy krajinného komplexu. V dané regionální syntéze bývá ovšem třeba vybrat a zdůraznit především ty z nich, které jsou ve zkoumané krajině dominantní a určují základní rysy její prostorové organizace. V případech aplikace pak ty, které také odpovídají požadavkům praxe, má-li zájem se přidržet objektivních výsledků analýz a syntéz, jak dokazuje historie geografické regionalizace československého území, která uspokojovala obvykle rovněž praktické potřeby společnosti.

Úvahy k regionálnímu členění v minulosti se zpravidla týkaly jednoho nebo několika málo zvolených jevů, např. orografického nebo hydrografického členění, půdního fondu, historicko-správního rozdělení atd. Ale už v druhé polovině 19. století se začínají objevovat studie k regionalizaci komplexnějšího rázu, ať už v souvislosti s administrativními a berními zájmy, s potřebami statistické služby, zemědělství, lesnictví, obchodu apod. Při rozčleňování oblastí podle přírodních, sociálních nebo ekonomických podmínek však dlouho panovaly nejasnosti. V duchu tehdy převládajících geografických tendencí ve světě v minulém století se mnozí autoři snažili hledat hlavně jednotné tzv. „přirozené“ regiony, které vymezovali více méně podle přírodních podmínek. Teprve později někteří z nich začínali do takových přirozených oblastí vkládat i hospodářský obsah, protože výrazný vliv lidského činitele na krajinu a její rozdělování se jevil stále patrnější. Postupně se prokázalo, že vedle dílčích oblastí existují v naší krajině nejméně dva typy komplexních geografických jednotek: oblasti přírodní (fyzickogeografické), které jsou výsledkem trvalého působení složitého komplexu přírodních faktorů, člověkem ovšem už dávno pozměněné a deformované, a oblasti hospodářské (socioekonomickogeografické), jako výsledek působení ještě složitějšího komplexu lidských činitelů v krajině, podle stavu jejího osídlení a ekonomického využívání. V pokročilém stádiu krajinného vývoje československé společnosti však mohou být oba tyto typy oblastí, i stejného hierarchického řádu, svojí kvalitou a tvarem shodné jen výjimečně.

Počátek nové historie geografické regionalizace našich zem., která může mít ještě význam pro současnost, se klade do šedesátých let minulého století, kdy byl také proveden první moderní census obyvatelstva (1869). Statistika polního a lesního hospodářství v Čechách začala tehdy sestavovat výsledky sklizní na základě rozdělení země na 13 historických krajů. Poněvadž takové formální, už přežitě krajské jednotky evidentně nemohly vyhovovat, byly využity návrhy K. KOŘISTKY, který

še geografickou problematikou oblastního členění zabýval už řadu let. Seskupením a úpravou několika sousedních správních okresů vymezil v Čechách 11 „přírozených krajin“ na základě podobnosti poměrů geologických, orografických, klimatických, ale zejména poměrů ekonomických a produkčních. Později Moravu a Slezsko analogicky rozdělil na 12 jednotek. Zásady a výsledky své regionalizace dodatečně uveřejnil (KOŘISTKA K., 15). Přihlížel k vzájemným souvislostem poměrů přírodních i hospodářských, a i když svoje celky vymezoval spíše jen jako jednotky typologicko-homogenní než komplexně regionální, staly se vynikající Kořistkovy práce nadlouho základem geografické regionalizace českých zemí a s jejich prvky se setkáváme dodnes, např. v geomorfologických oblastech.

Přírodovědné charakteristice krajiny slouží regionalizace podle přírodních podmínek, častěji u nás prováděná podle jednotlivých jejich geologických, geomorfologických, klimatických, hydrografických, biogeografických a jiných fyzickogeografických složek. Potřebami názvosloví na mapách pro kartografické znázornění povrchových jednotek československého území byly vyvolány dalekosáhlé studie orografické, jejichž význam se pak stal mnohem širší. Ze staršího horopisného rozdělení terénu „úpatnicovou metodou“ vychází členění Názvoslovné komise při Národní radě badatelské, zpracované v třicátých letech. Bylo podrobně zachyceno na generálních mapách v měřítku 1 : 200 000 a jeho poslední zmenšenou verzi uvádí ještě V. J. NOVÁK (22), který sám měl na úpatnicové regionalizaci značný podíl. Jeho vymezení Českomoravské vysočiny se např. dosud pokládá za nejlepší. Kartograficky zpracované rozdělení orografických celků na základě metody „upínacích sedel“ uveřejnil K. KUCHARŤ (16, 17).

Široce založené a geomorfologicky dobře propracované „Orografické členění Československé republiky“ J. HROMÁDKY (12) se stalo základem řady dalších studií fyzickogeografické regionalizace. K problematice přírodních oblastí se Hromádka vrátil ještě jednou (13). Pokusil se ve své poslední rozsáhlé práci povrch, podnebí, vodstvo a rostlinstvo spojit v jednotném geografickém hledisku. Na území ČSSR vymezil 9 oblastí na České vysočině a 9 v karpatských provinciích. Členění reliéfu se pak dále zdokonalovalo v ČSR i SSR, zejména díky systematickému výzkumu v terénu pracovníků geografických ústavů ČSAV a SAV. Jeho poslední verzi uváděnou i na současných mapách představuje Atlas Slovenskej socialistickej republiky (2) a mapové dílo pro širokou veřejnost „Geomorfologické členenie“, které vydala Slovenská kartografia už ve druhém vydání (7). Podíleli se na něm zejména B. BALATKA, T. CZUDEK, M. LUKNIŠ, E. MAZÚR a J. SLÁDEK.

Období geografické regionalizace v nově vzniklém československém státě zahájil V. DĚDINA v r. 1920, který se pak problematikou regionálního členění zabýval skoro tři desetiletí. Své základní teoretické představy vyložil už v kratší stati (5), kdy stanovil, že „... prvotním a pro vymezení přírozených jednotek směrodatným vodítkem bude ovšem zájem hospodářský“. V naší krajině je velmi důležitý Dědinův princip jednoty forem „pánevních a údolních“, pro něž předěly jsou nikoli osou,

ale čarou meznou. Zásadu koncentrace pánevní a údolní zdůvodňuje zájmy zemědělství, průmyslu, vodního hospodářství atd., jimž odpovídá také osídlení. Zdůrazňuje hlediska vývojová i tradiční a žádá, aby odborně prováděné geografické členění bylo rozšířeno na území celého státu a jemu pak přizpůsobeno i rozdělení správní. Rozvádí také zásadu vícestupňového členění nižších, relativně stejnorodějších jednotek, sdružených harmonicky v kraj, který už tvoří spíše ekonomickogeografický komplex. Z řady konkrétních Dědinových regionálních návrhů se ukázalo jako nejcenější rozdělení Československa (bez Podkarpatské Rusi) na 18 krajů (6), které našlo i jisté praktické uplatnění po dvaceti letech při zavedení krajského zřízení roku 1949.

Obr. 1 — Regionální členění Československa podle V. Dědiny [1929].

Zájem geografické veřejnosti, statistické a kartografické praxe i některých dalších institucí o komplexní regionální členění republiky vzrůstal ve třicátých letech. Projevil se jmenovitě na sjezdech československých geografů v letech 1933, 1935 a 1937, kdy byla předložena řada teoretických námětů i praktických řešení. Největší význam a životaschopnost prokázalo geograficky promyšlené „Regionální členění Československa“ J. KORČÁKA (14). Vychází z Dědinových principů, zvláště koncentrace pánevní a údolní, a zdůrazňuje hledisko stability vývoje koncentrací obyvatelstva. Pro delimitaci oblastí vyššího řádu, k jejichž kvantifikaci dochází i na základě mezinárodního srovnání, stanoví tyto zásady:

1. Neanalyzovat složité a proměnlivé vztahy mezi lidmi, nýbrž vycházet z největších středisek těchto vztahů — ze sídelních jader.
2. Řídit se rozložením nejstarších populačních koncentrací, pokud si podržují hospodářský význam i v moderní době.
3. Přirozená provincie má vyrovnávat základní geografický protiklad úrodných rovin a chudších krajů horských.
4. Plošná velikost její má být jen výjimečně menší než 10 000 km².
5. Má mít nejméně 1 milión obyvatel, přičemž ta, v níž leží hlavní město, přesahuje horní mez.

6. Ohraničení provincií se má přidržovat rozvodních pruhů, pokud to připouštějí zachované hranice správní a souvislosti komunikační.

Podle uvedených zásad pak vymezil 4 „přirozené provincie“ v Čechách, 3 na Moravě a ve Slezsku a 3 na Slovensku. Korčákových 10 velkých oblastí se stalo jedním z hlavních modelů při reformě krajů z roku 1960, která je dosud v platnosti.

Obr. 2 — Přirozené provincie Československa J. Korčáka (1934).

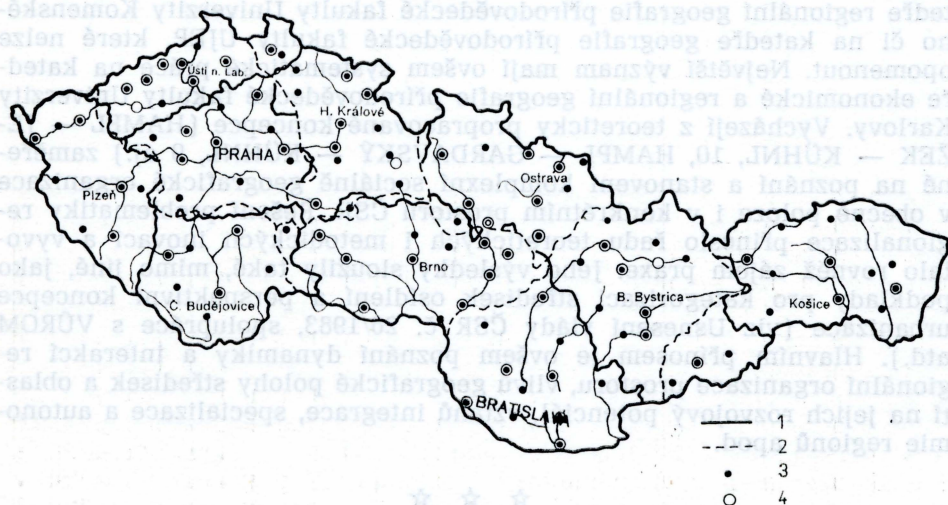

Systematické práce na geografické regionalizaci poválečného Československa začínaly v ČSAV už krátce po jejím vzniku v padesátých letech. Hlavní obecné principy, které tvořily teoretický základ, z něhož bylo možno vycházet, lze stručně shrnout pod zásady objektivní existence, vývojového charakteru, hierarchie, skladebnosti, národního a administrativního souladu, specializace a komplexního rázu oblastí. Náplň, regionální význam a rozsah platnosti těchto obecných, mezinárodně uznávaných kritérií regionalizace byly zkoumány v daných historických, geografických a společenských podmínkách země. Souběžně s teoretickým zdůvodňováním obecných zásad v domácím prostředí a zkoušením nových metodických postupů se postupně shromažďoval a třídil faktický materiál, který umožňoval vymezování reálných jednotek. Zvláště byl analyzován význam polohových, prostorových a přírodních poměrů, koncentrací vztahů průmyslové výroby, obyvatelstva a osídlení, v menší míře i zemědělství a služeb. Oblastní svazky dokumentovala hlavně železniční a silniční doprava, dojíždění a migrace obyvatelstva.

Metodicky se koncepcí přidržovala aglomerizovaných jader, jak byly vymezeny pro práce na národním atlasu ČSSR (1), jako vlastních center průmyslu, osídlení a služeb i hlavních nositelů plánovaného rozvoje oblastí. Soustava celostátních vybraných regionalizačních kritérií umožnila vcelku objektivní klasifikaci a nalezení jader. Kromě Prahy, jejíž atraktivita se pohybuje v jiných dimenzích, pak byla jádra rozděle-

na do tří kategorií, s přihlédnutím ke geografické poloze, která dodává statistickým kritériím nové kvality. V hierarchické soustavě se předpokládalo, že jádra vyššího řádu jsou schopna vykonávat vedle svých dalších funkcí zároveň střediskové funkce jader oblastí nižšího řádu.

Použitá metodika integrace regionů dovolila přechod od zjištění příslušných oblastních středisek k nalezení rozmezí regionů, pokud se kolem nich formují závislé oblasti, v nichž se jejich vlivy více či méně zřetelně projevují. Porovnáváním vnitřních regionálních svazků bylo možno zhodnotit, kde vliv daného jádra příslušného řádu ještě převládá nad vlivy jader okolních při zkoumání předělů. Reálný geografický výběr jader a delimitace kolem nich se tvořících oblastí nemůže ovšem plně odpovídat kritériím v podstatě jen statistickým, takže bylo třeba přihlížet i k dalším okolnostem a zájmům regionalizace. Z řetězu jevů, které u nás dynamicky ovlivňují formování ekonomických mikroregionů a mezoregionů, byl za vedoucího činitele pokládán průmysl. Ten totiž především stimuloval v letech poválečných pětiletok sídelní rozvoj průmyslových míst. Zároveň se však ukázalo, že rychle rostoucí součástí struktury jader je už i v Československu terciární sféra. Hlavním souborným ukazatelem se tak postupně stává dynamika osídlení v geografické diferenciaci sídelních aglomerací.

Obr. 3 — Regionalizace ČSAV a nové územní uspořádání [1960]. 1 — hranice správních krajů, 2 — hranice velkých hospodářských oblastí, 3 — okresní střediska, 4 — jádra základních hospodářských oblastí.

Etapa sledovaných prací na ekonomickogeografické regionalizaci Československa v ČSAV byla uzavřena teoretickými a metodickými závěry, vymezením a charakteristikou 58 „základních hospodářských oblastí“ přibližně na úrovni mezoregionů a 7 „velkých hospodářských oblastí“ odpovídajících makroregionálnímu členění, vhodných zvláště pro oblastně plánovací bilance. Hodnocení jednotlivých regionálních jevů a aspektů

dávalo rovněž určité předpoklady pro následující konstrukce mikroregionálního charakteru (STRÍDA M., 25).

V souvislosti s řešením úkolů státního plánu základního výzkumu „Geografická regionalizace ČSSR“ pokračovaly práce v Geografickém ústavu ČSAV i v sedmdesátých letech. Začaly se však stále více redukovat na území ČSR a ke skutečné koordinaci s výzkumy na Slovensku už dochází jen zřídka. Studie dílčích regionalizací — podnebí, reliéfu, zemědělství, průmyslu, obyvatelstva, životního prostředí a jiné pokračovaly úspěšně. Podařilo se je většinou postupně dokumentovat i kartograficky jako soubor 17 map fyzickogeografické a ekonomickogeografické regionalizace ČSR v základním měřítku 1 : 500 000. Do jisté míry sjednocená pracovní koncepce vytvořila předpoklady i pro soubornou ekonomickogeografickou regionalizaci českých zemí. Cestou urbanizovaných oblastí vznikla rozsáhlá subregionální soustava, kterou tvořilo 11 meziregionů a řada zón, které meziregionální úrovně nedosahovaly (BLAŽEK M., 4). Prakticky cennější se ukázala být mikroregionalizace ČSR (23), která přinášela vymezení jednotek na nižší hierarchické úrovni. Výsledky výzkumů regionalizace na území Slovenska už zpravidla ústily do souboru rozsáhlých prací spojených s přípravou Atlasu SSR (2).

V té době se úsilí po řešení složitých regionalizačních úloh začínalo rozvíjet i na jiných, především univerzitních pracovištích, na katedře regionální geografie přírodovědecké fakulty Univerzity Komenského či na katedře geografie přírodovědecké fakulty UJEP, které nelze opomenout. Největší význam mají ovšem systematické práce na katedře ekonomické a regionální geografie přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Vycházejí z teoreticky propracované koncepce (HAMPL — JEŽEK — KÚHNL, 10, HAMPL — GARDAVSKÝ — KÚHNL, 9 aj.) zaměřené na poznání a stanovení komplexní sociálně geografické organizace v obecné poloze i v konkrétním prostoru ČSR. Řešení problematiky regionalizace přineslo řadu teoretických i metodických inovací a vyvolalo rovněž zájem praxe. Jeho výsledky sloužily také, mimo jiné, jako podklady pro kategorizaci středisek osídlení a perspektivní koncepce urbanizace (viz Usnesení vlády ČSR č. 26/1983, spolupráce s VÚROM atd.). Hlavním přínosem je ovšem poznání dynamiky a interakcí regionální organizace prostoru, vlivů geografické polohy středisek a oblastí na jejich rozvojový potenciál, vztahů integrace, specializace a autonomie regionů apod.

V současné době práce na geografické regionalizaci pokračují, jmenovitě ve státním plánu základního výzkumu v rámci hlavních úkolů II—7—2 a IX—11—4, který sleduje prognózy rozvoje československých oblastí. Zabývají se teoriemi a metodami koncepce geografických systémů ČSSR, fyzickogeografickými, sociogeografickými a ekonomickogeografickými podmínkami oblastního rozvoje a hodnocením mikroregionů a modelových oblastí. V úvahu přicházejí i hlediska praktických aplikací podle předpokládaných potřeb a požadavků plánování i řízení národního hospodářství a osídlení v zemi.

Výsledky prací probíhajících v osmdesátých letech by měly nazna-

čít možnosti řešení komplexní sociálně ekonomické regionalizace, včetně tendencí vývoje osídlení, stanovit určující komponenty a nastítnit varianty regionální diferenciace území státu. Tyto varianty se mohou uplatnit i při navrhování koncepce nově upravených plánovacích, popřípadě i správních oblastí, jakmile se tato otázka stane aktuální.

V dané chvíli se jeví jako nejnadhějnější varianta, vycházející zhruba z 21 tisíc sídel, ale už jen 6 a půl tisíce správních obcí, i když v některých případech je jejich území předimenzované. Ukazuje se jako vhodný model i pro možnost dvoustupňového administrativního řízení československé federace v devadesátých letech. Při průměrném stavu kolem 155 MNV a MěNV v jednom správním celku by zřejmě bez větších potíží vláda ČSR mohla řídit 28 krajů v českých zemích a podobně vláda SSR 14 administrativních krajů na Slovensku. Předpokladem by ovšem byl polycentrický charakter organizace nových krajských jednotek, s dobře fungujícími vztahy mezi jednotlivými jádry (např. Horažďovice — Strakonice — Písek v Otavském kraji, Kroměříž — Gottwaldov — Uherské Hradiště v Dolnomoravském kraji nebo Spišská Nová Ves — Poprad — Stará Ľubovňa ve Spišském kraji).

Trvalý zájem o problematiku regionalizace a racionální prostorové organizace v řadě vyspělých srovnatelných zemí světa naznačuje, že tyto otázky, jako ostatně i mnohé jiné, nelze vyřešit jednou provždy. Výroba, osídlení, spotřeba, služby a všechny další územně vázané činnosti procházejí neustálými proměnami, mají svou vlastní dynamiku, která se postupně dostává do rozporu s konzervativní administrativní strukturou. Na druhé straně je třeba si uvědomit, že častější opakované úpravy správních hranic jsou nákladné a vyvolávají značné politické, organizační, statistické a jiné problémy. V zemích, kde je z tradičních a politicko-mocenských důvodů nelze překonat, vznikají alespoň průznější plánovací oblasti, např. ve Francii. Uvážlivý postup v pravý čas, oprávněný se odborně fundované návrhy, je však na místě i u nás.

Oblastní problém postrádá definitivní řešení v pravém slova smyslu. Mění se jen naléhavost jeho četných dimenzí, kdy útlum jedné často znamená oživení jiné. Geografická regionalizace, která má teoreticky i aplikačně nejbliže k otázkám komplexního rozvoje oblastí, patří proto v mnoha zemích světa k tradičně závažným výzkumným i praktickým námětům. Značně rozmanité přírodní, ekonomické i kulturní poměry, nerovnoměrné rozložení zdrojů a bariér růstu, rozdíly v životní úrovni i v životním prostředí, specifické zvláštnosti jednotlivých oblastí — to jsou problémy, s nimiž se vyplatí vždy počítat a které by měly být zakomponovány do celkové strategie ekonomického a sociálního rozvoje země. Geografie, která vždy ve své historii vycházela z praktických potřeb člověka, na ně reaguje, spolu s příbuznými obory, tím, že vedle analýz prostorových diferenciací usiluje o jejich zobecnění a vysvětlení v dynamické regionální syntéze, která připouští i určitou prognózu. Snaží se o odhalení a formulaci existujících zvláštností a pravidelností organizace složek a vztahů v prostoru a nastínění zákonitostí regionalizace. Aplikované výstupy těchto výzkumů se v minulosti nejednou uplatnily na území Československa jako modely geografické regionalizace. Mohou posloužit i v příštích letech novým potřebám a požadavkům, zejména perspektivního rázu.

Literatura:

1. Atlas Československé socialistické republiky. Praha, ČSAV—ÚSGK 1966.
2. Atlas Slovenskej socialistickej republiky. Bratislava, SAV—SÚGK 1980.
3. BIČÍK, I., BRINKE, J.: Regionální geografie na rozcestí. Sborník ČSGS, 92, Praha, Academia, 1987, č. 4, str. 272—281.
4. BLAŽEK, M. [red.]: Ekonomická regionalizace. Studia Geographica, 53, Brno, GGÚ ČSAV 1977, 60 s.
5. DĚDINA, V.: Přirozené kraje a oblasti v Československu. Sborník ČSSZ, 27, Praha 1921, č. 1, str. 29—31.
6. DĚDINA, V.: Regionální členění Československa. Sborník ČSSZ, 35, Praha 1929, č. 2, str. 89—92.
7. Geomorfologické členenie SSR [1 : 500 000] a ČSSR [1 : 1,500 00]. II. vyd. Bratislava, Slovenská kartografia 1988.
8. GÖTZ, A.: Geografická rajonizace zemědělské výroby. Studia Geographica, 8, Brno, GGÚ ČSAV 1969, str. 32—39.
9. HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K.: Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČR. Praha, Univerzita Karlova 1988 [v tisku].
10. HAMPL, M., JEŽEK, J., KÜHNEL, K.: Sociálně geografická regionalizace ČR. II. vyd., Praha, ČSDS—KERG PFUK 1983, 248 str.
11. HÄUFLER, V.: Esej o geografii jednotné a regionální. Sborník ČSGS, 87, Praha, Academia, 1982, č. 1, str. 23—40.
12. HROMÁDKA, J.: Orografické členění Československé republiky. Sborník ČSSZ, 61, Praha, NČSAV 1965, str. 161—180, 265—299.
13. HROMÁDKA, J.: Přírodní oblasti. Československá vlastivěda I., Příroda. Praha, ORBIS 1968, str. 671—785.
14. KORČÁK, J.: Regionální členění Československa. Statistický obzor, 15, Praha 1934, č. 9/10, str. 416—434.
15. KOŘISTKA, K.: Přirozené krajiny Čech. Jejich půda a podnebí. Příspěvky ku statistice lesů v Čechách. Praha 1885.
16. KUCHAR, K.: Hranice orografických celků Československé republiky. Kartografický přehled IV, Praha 1949, str. 19—28, 101—107.
17. KUCHAR, K.: Novější snahy o vymezení orografických celků v ČR. Kartografický přehled IX, Praha 1955, č. 2, str. 58—64.
18. MACKA, M. [red.]: Economic Regionalization. Praha, Academia 1967, 224 str.
19. MACKA, M. [red.]: K metodám ekonomickogeografické regionalizace. Studia Geographica, 8, Brno, GGÚ ČSAV 1969, 137 str.
20. MAREŠ, J.: Průmyslové regiony ČR. Rozpravy ČSAV, řada MPV, 90/6. Praha, Academia 1980, 82 str.
21. MAREŠ, J., STRÍDA, M.: Geographical Regionalization. Brno, GGÚ ČSAV 1988 [v tisku].
22. NOVÁK, V. J.: Zeměpis Československa. Praha, Melantrich 1947, 102 str.
23. Prostorové členění a perspektivní řešení území severozápadních Čech. Praha, ČSVTS 1976, 226 str.
24. STEHLÍK, O., STRÍDA, M.: The Traditions of the Geographical Research. Sborník ČSGS, 93, Praha, Academia 1988, č. 2, s. 93—102.
25. STRÍDA, M.: Hospodářské oblasti I., II., III. Brno, GGÚ ČSAV, 1969, 530 str.
26. STRÍDA, M.: Práce ČSAV k novému územnímu uspořádání Československa. Věstník ČSAV 69, Praha, NČSAV 1960, č. 3, str. 552—562.

Summary

GEOGRAPHICAL REGIONALIZATION IN CZECHOSLOVAKIA

Principles and methods of geographical regionalization in a cultural landscape form the basis of application in all places with scientifically organized extremely exposed or backward areas. Areas may be studied as taxonomic units of homogeneous type or complex units of a synthetic and dynamic character. In our country the two types of complex geographical areas i. e. the natural and economic type are only exceptionally identical.

Kořistka defined the natural areas in Bohemia, Moravia and Silesia on the basis of orographical, climatic and especially economic conditions (1885). The geomorphological studies by Hromádka (1956, 1968) became the basis of further studies, especially in geographical institutes of the Czechoslovak Academy of Sciences and the Slovak Academy of Sciences. The last of these works is the map of the geomorphological regionalization (1988). Dědina introduced the principle of the basin and valley concentration. His division into 18 regions was used as basis for the administrative regionalization (1949). Korčák (1954) completed the principle of the development stability with the concentration of population, and his 10 natural provinces become a model of the last administrative reform (1960). The individual stages of a comprehensive treatment of the economic-geographical regionalization in the Czechoslovak Academy of Sciences were finished in the sixties (Střída 1969) and seventies (Blažek 1977). The regionalization activity of geography at the Charles University is also very important. It has considerably contributed to the knowledge of the dynamism and the interactions in the regional organization of areas, influences of location, and relations of integration, specialization and autonomy of regions.

At the present time Czechoslovak geographers are prepared to assist in solving the actual problems of regional planning and control of national economy and settlement. Theoretically as well as practically, the geographical regionalization is closely related to the problems of a complex development of regions.

Fig. 1 — Geographical regionalization of Czechoslovakia after V. Dědina (1929).

Fig. 2 — Natural provinces in Czechoslovakia after J. Korčák (1934).

Fig. 3 — Regionalization carried out in the Geographical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences and regional organization from 1960. 1 — boundary of administrative regions, 2 — boundary of large economic areas suggested in the course of regionalization, 3 — district centres, 4 — centres of basic economic regions.

(Pracoviště autora: Geografický ústav ČSAV, Albertov 6, 128 43 Praha 2.)

Došlo do redakce 29. 3. 1988.